

Нікітенко В. М.,

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ЯК УМОВА ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ (IN ABSENTIA)

Доповнення Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) главою 24-1 «Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень» є одним із засобів забезпечення завдань кримінального провадження, визначених ст. 2 цього Кодексу.

У контексті цього ми цілком підтримуємо позицію В.Г. Дрозд, що необхідність запровадження інституту спеціального досудового розслідування (in absentia) була зумовлена відсутністю процедури притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які ухиляються від прибуття до органів досудового розслідування, що унеможливило забезпечення невідворотності покарання такої особи [1, с. 333].

Таке досудове розслідування має винятковий характер, здійснюється за відсутності підозрюваного та на підставі надання дозволу у формі ухвали слідчого судді, якою задоволено відповідне клопотання.

У ході підготовки клопотання слідчого, прокурора про здійснення спеціального досудового розслідування має бути дотримана його процесуальна форма, передбачена ст. 297-2 КПК. З приводу змісту цього клопотання варто звернути увагу на окремі питання, які істотно впливають на його задоволення або відмову у задоволенні слідчим суддею такого клопотання.

Однією із обов'язкових умов для застосування до особи процедури заочного досудового розслідування, що впливає зі змісту глави 24-1 КПК, є набуття нею статусу підозрюваного, визначеного ч. 1 ст. 42 КПК.

В аспекті цього важливими питаннями являють собою такі: 1) складання процесуального документу – повідомлення про підозру; 2) дотримання процесуальної процедури вручення письмового повідомлення про підозру.

За вимогами ч. 1 ст. 278 КПК письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення - у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень. Зі змісту цієї норми КПК випливає, що особа, відносно якої складено такий процесуальний документ, не прибула до слідчого, прокурора незалежно від поважності причин. У такому випадку сторона обвинувачення для вручення письмового повідомлення про підозру має керуватися ст. 135 КПК. Зокрема у ч. 2 цієї статті йдеться, що у разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи, тобто місцезнаходження особи, якій необхідно надати

(передати) письмове повідомлення про підозру, не встановлено (не відомо). Саме додержання слідчим, прокурором такого процесуального порядку є належним врученням письмового повідомлення про підозру особі, щодо якої існують обставини підозрювати її у вчиненні злочину.

На відміну від загальних положень досудового розслідування повідомлення про підозру за відсутності підозрюваного (*in absentia*) має низку особливостей. Зокрема йдеться про обов'язок слідчого судді врахувати наявність достатніх доказів для підозри особи, відносно якої подано клопотання у вчиненні кримінального правопорушення, а також прокурор, слідчі зобов'язані довести, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук.

Важливим питанням у визначенні слідчим суддею обґрунтованості підозри, виходячи зі змісту ч. 2 ст. 274-4 КПК, є лише достатність доказів. На наш погляд, констатація лише достатності доказів без оцінки їх вагомості та, щонайменше, допустимості не відповідає деяким положенням КПК з огляду на наступне.

У рамках розгляду даного питання, на нашу думку, вагомість доказів, якими обґрунтовується висунута стороною обвинувачення підозра у вчиненні суспільно небезпечного діяння, безпосередньо пов'язані із подією кримінального правопорушення та винуватості особи. Фактично такі докази мають відповідати критеріям належності.

Згідно із ст. 62 Конституції України, ч. 3 ст. 17 КПК підозра не може ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом, проте не визначено загальне поняття таких доказів.

Роз'яснення з цього приводу міститься у постанові Верховного Суду від 07 серпня 2019 року у справі № 607/14707/17. Так, докази визнаються такими, що одержані незаконним шляхом, коли їх збирання й закріплення відбулося з порушенням прав людини і громадянина, гарантованих Конституцією України, порядку, встановленого кримінальним процесуальним законодавством, або не уповноваженою на це особою чи органом, або за допомогою дій, не передбачених процесуальними нормами. Отже, умовами допустимості доказів є: одержання фактичних даних із належного процесуального джерела; одержання фактичних даних належним суб'єктом; одержання фактичних даних у належному процесуальному порядку; належне оформлення джерела фактичних даних [2].

Отже, на підставі аналізу цієї постанови Верховного Суду можна дійти висновку, що у судовій практиці докази, отримані незаконним шляхом, ототожнюються з їх допустимістю. Таке твердження, на наш погляд, кореспондує із вимогами ст. 87 КПК України щодо визнання очевидної недопустимості доказів.

Дещо по-іншому розглядається зазначене питання Вищим антикорупційним судом з приводу розгляду та вирішення скарг на повідомлення про підозру у ході досудового розслідування.

Так, в Огляді практики Вищого антикорупційного суду щодо розгляду та вирішення скарг на повідомлення про підозру за період з 05.09.2019 по 27.04.2020 вказується, що повідомлення про підозру на підставі п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК передбачає дотримання стандарту «достатніх підстав (доказів)». Рівень такого стандарту доказування і відповідно його перевірки слідчим суддею залежить від рівня

обмеження прав, свобод та інтересів людини внаслідок повідомлення її про підозру та терміну здійснення ефективного розслідування. Для цілей повідомлення особі про підозру стандарт «достатніх підстав (доказів)» передбачає наявність доказів, які лише об'єктивно пов'язують підозрюваного з певним кримінальним правопорушенням (демонструють причетність до його вчинення) і є достатніми, щоб виправдати подальше розслідування для висунення обвинувачення або спростування такої підозри. Отже, рівень такого стандарту доказування і відповідно його перевірки слідчим суддею залежить від рівня обмеження прав, свобод та інтересів людини внаслідок повідомлення її про підозру та терміну здійснення досудового розслідування. Тому під час розгляду скарги на повідомлення про підозру слідчий суддя повинен оцінити достатність і належність доказів стосовно того, чи досягнуто стороною обвинувачення стандарту переконання «достатність доказів» для цілей повідомлення про підозру. Наявність достатніх доказів для підозри у вчиненні кримінального правопорушення повинна досягати мінімального рівня відповідного стандарту доказування (переконання) [3].

Із цього випливає, що, виконуючи вимоги ч. 2 ст. 297-4 КПК, у ході розгляду клопотання сторони обвинувачення про надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування слідчий суддя зобов'язаний врахувати лише наявність достатніх доказів для підозри особи щодо якої подано клопотання у вчиненні кримінального правопорушення.

З наведеного питання ми не можемо цілком погодитися із позицією законодавця та Вищого антикорупційного суду з огляду на наступне. По-перше, для прийняття відповідного процесуального рішення у відповідності до ст. 94 КПК слідчий суддя має оцінити докази з точки зору, щонайменше допустимості. По-друге, за вимогами ч. 4 ст. 87 КПК докази повинні визнаватися судом недопустимими під час будь-якого судового розгляду. В-третьє, зміст ч. 3 ст. 297-3 КПК передбачає, що під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про здійснення спеціального досудового розслідування. Фактично після допиту свідка обвинувачення або захисту слідчий суддя зобов'язаний надати оцінку цьому доказу згідно із ст. 94 КПК.

Видається, що при наданні дозволу на здійснення заочного досудового розслідування на обґрунтування підозри щодо особи, відносно якої подано стороною обвинувачення клопотання в порядку ст. 297-2 КПК, було б доцільним слідчим суддею оцінити кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку (ст. 91). Такий підхід, на наш погляд, має бути запобіжником та своєрідною гарантією на стадії досудового розслідування від незаконного кримінального переслідування.

Список використаних джерел:

1. Дрозд В.Г. Спеціальне досудове розслідування (in absentia) як диференційована форма кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право* № 7. 2020. С. 333-337.

2. Постанова Верховного Суду від 07 серпня 2019 року у справі № 607/14707/17.
URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/83589933>

3. Огляд практики ВАКС суду щодо розгляду та вирішення скарг на повідомлення про підозру за період з 05.09.2019 по 27.04.2020. URL:
https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/VAKS/statistics/review_05.2020.pdf